

A templom korunk építészetében

Ha végigpillantunk az elmúlt korok vallási felfogást is tükröző építészetének sajátosságain, látható, hogy az ókori kelet, a görögség, Róma egyházi életében a papságnak az istenséggel való kapcsolatára a zártság, a tömegek nélküli intimitás volt a jellemző. A keresztény vallások közös áhitat katarzisa épültek, így az istentisztelet helyeinek nagyobb embercsoportot kellett befogadnia.

Ez volt a templomépítészet egyik követelménye. De létezett a szellemiség igénye is. A templomnak olyan építészeti alkotásnak kellett lennie, amely elősegíti az elmélyülést.

Amíg a tömegek nagyrészt írástudatlanok voltak, a templom a narratív képzőművészeti alkotások gyűjtőhelye is volt, megjelenítve a sejtelmes derengéstől övezett biblikus jeleneteket. A román kor templomait a masszív zártság, a kevés, kisméretű nyílás jellemzi, amely egyben védelmi ólzatú is. Falképei, melyek síkszerűek, nem ismerik a távlat ábrázolását, e jelleget erősítik. A barokk templom művészi felfogása más. Az igényesebb anyagok (márvány, műmárvány, aranyozott tagozatok) fényzőnben fürödnek, a falfestmények messzeségekbe viszik a tekintetet, a mennyezetképeken, amelyet legtöbbször égi és földi alakok népesítenek be, a kupola megnyílik s az égboltra tekinthetünk.

A gótikus székesegyházak művészileg másként hatnak. A középkori síkatorszerű utcácskák kis házaik közül hirtelen lélegzetelállítóan magasodik előttünk a katedrális,

amelybe legtöbbször lenyűgözően szép, bélietes — alakos kapun juthatunk be. A magas, keskeny tér a felszökellő pillérekkel szinte felszippantja a tekintetet a hatalmas ablakokig, amelyek festett üvege a színek roppant hatásos játékaival kápráztatja el a nézőt. Persze a legtöbb templom a gótikában sem ilyen. Kifejezőeszközei szerényebbek, noha a nagy ablakok a gótika vázas jellege miatt egyszerűbb épület esetében is megtalálhatók. A falfestés sem merül feledésbe, gondoljunk csak a keszthelyi volt ferences templom szentélyének képeire. De az igazi hatást a gazdag boltozati formációk adják, amelyek geometriai összetettsége, bravúrja a természet megfejthetetlen rejtélyeit juttatják a néző eszébe.

A protestantizmus a magyar templomépítészetben az erős hatások, pompa helyett a népies egyszerűséget és derűt tette magáévá, emlékezzünk csak például a csarodai református templom reneszánsz ízü virágos kifejtésére, az egykor százakra rúgó festett famennyezetekre. Új eszközök híján az egyházi építészet majdhogynem napjainkig ezekkel a hatásokkal dolgozott.

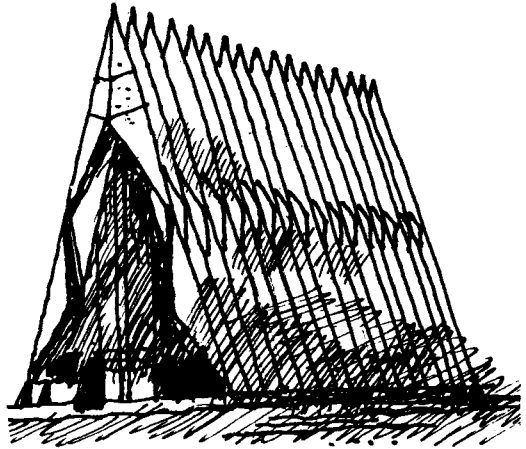
Századunkban az új anyagok, az acél és a vasbeton forradalmasította az építészetet, egészen más értékrendet teremtett, amely alól nem vonhatta ki magát a templomépítészet sem. A nagyhatású természettudományos felfedezések hatályon kívül látszóttak helyezni a „credo quia absurdum” egyszerű elvét, a racionális gondolkodás, a praktikum iránti hajlam kihatott a gondolkodásra.

Ugyanakkor a képi ábrázolások informativitása, közlési szerepe jóval kisebb fontosságúvá vált a fénykép, a mozgókép világában. Ezek voltak tehát a kihívások, amelyekre az egyházi építészetnek (is) választ kellett adnia.

A huszadik század új építészeti, társadalmi feltételei között az új kihívásokra az egyházi építészet is megkísérelt válaszolni. Új irányokat keresve fejlődött az egyházi építészet, melynek zsákutcáktól sem mentes 20. századi történetét kíséreljük meg tanulmányunkban nyomon követni. Mindenesetre, ha túlzásba vitte az építészeti konstruktivitást, elveszítette a devóció misztériumát, ha a történelmi „templomszerű” hagyományoknak hódolt, a modern építészet szépségeinek fordított hátát. Igazán nem volt könnyű az út, amely végül is mindkettőnek megtartásához vezette az építészt. Ezenközben persze születtek olyan templomépületek is, amelyek nem vallottak alkotói jó kézre, mert hiányzott belőlük mind az anyag, mind a szellem szépsége. Így jöttek létre modern templomtér címén kultúrházak és tornatermek. Lehet azt is mondani, nem a külső a lényeg. E cikkben azonban ennek a nagyszerű feladatnak a jó építészetével foglalkozunk, így az előbbieket figyelmen kívül hagyjuk.

Azt írtuk, nem volt könnyű az út, amely korunk igényes templomépítészetéhez vezetett. Nézzük most ennek az útnak néhány szakaszát. A templomépítésznek nagy csoportja a modern építészet korai szakaszában még erősen az elődök hatása alatt állott, ezért annál nagyobb elismerés illeti meg merészségéért Jules Astruc, aki háromhajós bazilika formájára alkotta meg Párizsban 1901-ben vasváz-szerkezetű templomát, a Notre-Dame du Iravail-t, egészen furcsa — nem teljesen átütő — hatást érve el ezáltal. Astruc sokáig nem is talált követőkre. A vasbetonnal a kezdeti próbálkozások során már több sikert arattak, s ezekre a templomokra az erős, leginkább gótikus utánézés a jellemző. Az első vasbeton szakrális épület, Anatole Baudot párizsi St. Jean de Montmartre-je 1894-ben épült és a későgótikus, boltozott templom megjelenését mutatja. Auguste Perret francia templomai már későbbiek, a 20-as, 30-as évekből származnak. Perret és követői (Raincy: Notre-Dame, Montmagny: St. Thérèse, Roye: St. Pierre) a vázas rendszert átvették, csipkés vasbeton fallal párosították, melyek szintén gótikus hangulatot árasztanak. Századunk 50-es éveig élnek ilyen tapinthatóan a modern templomépítészetben a történelmi reminiscenciák. Ezidőtájt azonban újszerű alkotások születtek, amelyek új összefüggéseket találnak a forma és a tartalom, az épület és az ember között.

Az egyik úton azok az alkotók haladnak, akik Mies van der Rohe bauhausi konstruktívizmusát a szakrális épületekre átfogalmazva egyszerű tömegeket és tereket hoztak létre szépen falazott nyerstégla felületekkel, a függőleges és a vízszintes elemek finom szépségével. Példa erre még 1956-ból a finnországi otaniemi műszaki főiskola kápolnája, vagy 1982-ből a stockholmi Szt. Eugénia, az 1985-ben megépült klarissza kolostortemplom Maria-Lindben, ahol a fő építészeti szerepet a belsőből látható érdekes fa fedélszerkezet játssza. Egyszerű geometriai formáival ide sorolható az amerikai légiéri akadémiájának kápolnája Colorado Springsben, amely tisztán fémből és üvegből épült (1962).

Mások organikus, sejtelmes, szobrászi világot alkotnak, amelyek sorát minden bizonnyal a spanyol-katalán Antonio Gaudi nyitotta meg a barcelonai Sagrada Familia templomával, amelyet 1882-ben kezdtek építeni még neogótikus stílusban, s amelyet Gaudi fokozatosan tolt el saját elgondolásainak irányába. A modern építészet nagy mesterét, Le Corbusier-t ronchampi kápolnájának megépítésekor hasonló belső intuíciók vezéreltek, midőn elkészítette fehérre meszelt falú, sejtelmes fénypázmákat is alig beeresztő, a tekintetet a templom belsejébe irányító művét, amelynek derűs külseje a mediterrán életöröm kifejeződése. Ezt az organikus felfogást tükrözi az Autostrada del Sol kápolna Firenze mellett (1964), amelynek rusztikus és puhán formázott kváderfalaira faszerkezetet utánzó vasbetontartók támaszkodnak.

E két irányzat valamelyikéhez való tartozás jellemzi a modern templomépítészet más alkotásait is: egyszerűség és egyszerűség, a primér formák megnyugtató látványa, amely emlékeztet bizonyos belső lelki követelményekre, másrészt a hétköznapi egyszerűségén túlmutató sejtelmesség, a misztérium ígérete. Nehéz út ez utóbbi: veszélyei a túlzások, néha a giccsre való hajlam — még jó építészek esetében is. Ezeken az irányzatokon kívül a modern templomépítészetnek olyan kiemelkedő mesterműveiről is be kell számolnunk, amelyek az architektúra eszközeivel nyújtanak katartikus vizuális élményt. Ilyen alkotásnak tekinthető Oscar Niemeyer katedrális (1957) az új főváros, Brasília számára. Ez az épület amellet, hogy parabolikus tartóival, szerkezetével tökéletesen fejezi ki az erőtan törvényeit, mint tűzijáték petárdája szökken a magasba, s az eksztatikus, hatalmas lendület láthatatlanul folytatódik a térben. Más, kissé az egyesült államokbeli Sarasota lutheránus temploma építészetének felfogása. Behajló nyeregtörő emlékeztető íves térlezárást egymást keresztező fatartók biztosítják, amelyek — már a templombelsőn kívül — betonpillérekre támaszkodnak. A fény a nagy bejárati üveg-

felületeken és az oltár mögötti homlokkal tető alatti megnyitásban, az oldalsó üvegfalakon jut be a térbe. A nagy „sátor” alatt az ember és az emberfeletti, a külső és belső tér elválaszthatatlanul összekapcsolódik egymással. Így kíván — és tud — válaszolni a ma építészete korunk kérdéseire, melyben a tudomány ijesztő mélységekben tárja fel a részecskek és a kozmosz világát. Tudásunk és kétségeink a világról, mozzatőröiről új szintézisek igényét vetik fel. Ezt kell kifejeznie a ma templomépítészetének.

De akkor mit adnak nekünk — kérdezhetnénk — a régi korok templomai, a műemlékek, ahol mégis az emberiség döntő többsége imádkozik? Többet is, mást is. Az időtlenség szépségét, a ködbe vesző múlt árnyaival, küzdelmekkel, kudarccal és diadalmas lendületekkel való bensőséges találkozást. Ez az a többlet, amit egy ma épült, de történelmi stílusú épület nem tud nekünk nyújtani.

A modern templomépítészet a képzőművészeti felfogásnak az előzőekben említett változásaival is sikerrel megbirkózott. Ma már nemcsak figuratív — olvasmányos — falképek, üvegablakok készülnek, mint például a középkorban, hanem, egyszerűbb, az asszociációkra építő primér formák-színek kompozíciói. De legyen ilyen, vagy olyan; egy kritériuma van értéküknek: jó legyen a mű. Hogy ez mit jelent? Le lehet írni néhány vonását, de azt nem, mi az a torokszorító érzés, amely elfogja az embert egy igazi jó alkotással való találkozáskor. A törekvések sokfélék.

Befejezésül egy érdekesség: a heidelbergi Szent Lélek-templomba Johannes Schreiter olyan festett üvegablakokat tervezett, amelyek mindegyike a mai élet más és más területéről veszi témáját: látható ott EKG-görbe, lyukkártya, nyomtatott áramkör, térkép, közlekedési tábla. Mindez hozzátarozik és hozzátartozhat a modern építőművészethez.

ANTAL ATTILA

Házsongárdi emlék

Dsida Jenőnek

*Az utat hozzád nem mutatta tábla
de segített fű kő és virág
és hogy öregkori verseidre várva
nem moccantak őreid a fák —
te persze hallgattál... de lásd hiába
tudtuk hogy csönded fájdalomtalan
míg ejtőzött lenn a kétnevű város
a sorsod felzúgott bennünk ordasan
s szavaink hogy vissza-visszanyeltük
hittük oly árváknak magunkat veled
kikre bajt koloncnak tornyosan raktak
az emberpróbáló égiek földiek
s ők dühös átkot mégsem okádnak
mert erejük egyetlen titka hogy szelídek*